

JUSTICE FIRST

Mobilizarea societății civile întru susținerea integrității în justiție în Republica Moldova

[#3] SEPTEMBRIE 2021

DEZVOLTAREA EDUCAȚIEI JURIDICE HOLISTICE ÎN UNIVERSITĂȚILE DIN REPUBLICA MOLDOVA

THOMAS BARRETT

Una dintre principalele bariere în calea creării profesiei juridice independente și eficiente în Republica Moldova este nivelul redus al educației juridice în universități. La fel ca în cea mai mare parte a spațiului post-sovietic, învățământul superior în domeniul juridic a păstrat pozitivismul juridic caracteristic perioadei sovietice și accentul pe știința juridică puristă.¹ Acest lucru a avut un impact negativ major asupra profesiei juridice, judecătorii și avocații având, în consecință, o înțelegere formalistă a legislației și procedurilor, ceea ce duce la fundamentarea juridică nesatisfăcătoare a pozițiilor și hotărârilor acestora.² De asemenea, din cauza acestui purism juridic studenții nu sunt pregătiți pentru realitățile profesiei juridice și provocările cu care eventual se vor confrunta în activitatea lor, inclusiv practici de justiție selectivă, corupție și presiune politică. Această analiză conține unele recomandări de îmbunătățire a educației juridice pentru diferiți factori interesați, prin consolidarea atât a cadrului legislativ, cât și a standardelor de predare și a obiectivelor didactice în universități.

SITUAȚIA ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI JURIDICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Caracterul foarte rigid și formalist al educației juridice în Republica Moldova are câteva cauze. În primul rând, tradiția juridică sovietică, care a instaurat „dictatura legii” ca exprimare a voinței Partidului Comunist, a favorizat pozitivismul juridic, care nu pune accent pe spiritul, ci pe litera legii.³ În consecință, educația juridică nici nu avea scopul de a produce juriști cu standarde înalte de integritate și abilități de gândire critică. În același timp,

sistemul juridic sovietic executa și punea în aplicare voința executivului, chiar dacă nu întotdeauna rezultatele erau echitabile sau cele dorite. Această abordare vine în contradicție cu cea adoptată în democrațiile moderne, în care avocații și judecătorii trebuie să ia decizii bazate pe intenția holistică („spiritul”) legii, și anume să asigure o justiție corectă și protecția drepturilor omului.

În al doilea rând, învățământul superior sovietic, în general, semăna foarte mult cu sistemul francez, cu o curricula rigidă, învățare centrată pe profesor și un număr mare de ore de predare. De la declararea

independenței, în pofida angajamentelor stabilite în documentele strategice ale țării, precum Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014 – 2020 și Cadrul Național al Calificărilor în învățământul superior în domeniul dreptului,^{4,5} de a înlocui modelul de învățământ superior din țară cu cel humboldian adoptat în Germania, Scandinavia și spațiul anglo-american, care se axează pe libertatea de învățare, predare centrată pe student, dezvoltarea unor competențe concrete, autonomie universitară și unitatea predării și cercetării,⁶ s-au făcut foarte puțini pași în acest sens.

În al treilea rând, problemele structurale ale sistemului de învățământ superior în perioada de după independență îngreunează foarte mult procesul de reformare a acestuia.⁷ Finanțarea universităților (inclusiv salariile cadrelor universitare) este extrem de redusă, încurajând corupția pe scară largă și lăsând universităților și cadrelor didactice foarte puțin timp și resurse pentru a reforma sistemul. Reglementarea centralizată de către stat agravează și mai mult această problemă. În Republica Moldova, datorită noului Cod al Educației din 2014 și Strategiei sectoriale de dezvoltare a educației s-a reușit avansarea semnificativă în ceea ce privește introducerea autonomiei universitare și reducerea reglementării de stat a programului de studiu.⁸ Totuși, în practică, deși există autonomie în aspectele academice, universitățile au foarte puțină independență financiară la luarea deciziilor privind personalul, organizarea procesului bugetar și dezvoltarea strategică. Salariile și bugetele departamentelor depind de numărul de ore predate. În consecință, departamentele concurează pentru a preda cât mai multe discipline, ceea ce duce la suprasolicitarea studenților. În conformitate cu reglementările Ministerului Educației, „norma didactică” pentru profesorii universitari este de 5-7 ore de predare pe săptămână, iar pentru asistenții universitari (cea mai mică funcție didactică) – 12-15 ore pe săptămână, adițional timpului necesar pentru pregătire, evaluare, activități științifice și administrare.⁹ Prin comparație, profesorii asistenți din Europa de Vest, de regulă, vor preda doar o oră sau două pe semestru. Autorul acestui document nu a identificat vreun caz în Germania sau Marea Britanie de predare a numărului de ore reglementat în Republica Moldova de o singură persoană. Aceste norme de muncă contribuie la suprasolicitarea atât a cadrelor didactice, cât și a studenților.

De asemenea, doar o mică parte a studenților beneficiază de burse finanțate din bugetul de stat, alocarea cărora este decisă de Ministerul Educației. În consecință, pentru a-și putea finanța activitățile, universitățile sunt dependente de studenții care învață prin contract care achită taxa de studii.¹⁰ Dat fiind faptul că statul plafonează taxele de studii la universitățile publice, acestea au tendința de a admite la studii cât mai mulți studenți.

În final, învățământului superior din Republica Moldova îi lipsește internaționalizarea, și anume colaborarea cu mediul academic și universitățile din alte țări prin parteneriate și contactul cu abordări alternative de predare și cercetare.¹¹ În consecință, o mare parte din conducătorii de universități și facultăți nu sunt familiarizați suficient cu conceptele moderne de organizare a universităților, elaborare a programului de studiu și pedagogie, rămânând în zona mentalității înrădăcinate în sistemul sovietic de învățământ superior. Codul Educației adoptat în 2014 prevede ca universitățile să creeze școli doctorale care să asigure pregătirea metodologică și pedagogică a candidaților, înlocuind modelul sovietic în care studenții la doctorat interacționau aproape exclusiv cu coordonatorul lor.¹² Deși este un pas important, este încă mare nevoie de îmbunătățit calitatea pregătirii metodologice, deoarece mulți dintre profesorii care predau aceste cursuri nu sunt familiarizați cu metodologiile de cercetare și predare moderne.¹³

Impactul real al educației juridice pozitivistice

Din cauza acestui model de învățământ, absolvenții facultății de drept din Republica Moldova nu sunt pregătiți suficient pentru profesia juridică modernă. Curricula rigidă și predarea auditorială (în clasă) excesivă, precum și multiplele evaluări nu permit studenților să dezvolte abilități de gândire critică sau cercetare, dar și alte competențe profesionale valoroase, precum aptitudini de redactare a textelor juridice și vorbire în public. De asemenea, educația juridică în mare parte nu reușește să inculce valori precum profesionalismul juridic și integritatea.

Aceste standarde educaționale defectuoase se reflectă în ambiguitatea morală care definește comportamentul multor avocați, procurori și judecători din Republica Moldova. Freedom House și alte organizații internaționale care activează în domeniu au atras atenția asupra problemei corupției în sistemul de justiție din Republica Moldova, inclusiv la practica justiției selective sau aplicarea inconsecventă a procedurilor juridice.¹⁴ Din cauza numărului extrem de mare și a complexității reglementărilor în diferite domenii, avocații și judecătorii au posibilitatea să interpreteze în mod selectiv litera legii pentru a favoriza anumite părți și/sau pentru a pedepsi anumite persoane sau agenți economici. Alături de alte manifestări, acest lucru se reflectă în „atacurile raider asupra unor companii” – o practică pe larg răspândită, care constă în confiscarea și transferul bunurilor în proprietatea altei persoane în baza unor hotărâri judecătorești dubioase.¹⁵

Mai mult decât atât, există mai multe rapoarte autorii cărora constată că hotărârile judecătorești în Republica Moldova deseori sunt de o calitate proastă sau sunt însoțite de o motivare slabă,¹⁶ care nu explică în mod adecvat motivele care au stat la baza hotărârii.^{17, 18}

Acesta este rezultatul combinației dintre standardele de integritate joase și abilitățile reduse de fundamentare juridică care trebuie dezvoltate la universitate.

În final, educația juridică pozitivistă afectează și certitudinea juridică, deoarece respectarea strictă a literei legii în combinație cu cadrul legislativ excesiv și complex adesea duce la emiterea unor hotărâri divergente pe cazuri similare. În mare parte ca urmare a acestor probleme, în perioada anilor 1995–2020 Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea dreptului persoanelor la un proces echitabil în 162 de cazuri, iar a dreptului la o cale de atac eficientă – în 60 de cazuri.¹⁹

STUDENȚI SUPRASOLICITAȚI ȘI REZULTATE MODESTE

Supraîncărcarea studenților moldoveni cu sarcini excesive este una din principalele cauze ale rezultatelor educaționale modeste. La Universitatea de Stat din Moldova un student care-și face studii de licență la drept trebuie să frecventeze 29 de ore pe săptămână, adițional la cele 32 de ore de lucru individual, în total făcând 61 de ore pe săptămână.²⁰ Prin comparație, un student la drept în anul I la Universitatea Liberă din Berlin va frecventa în mediu 13.5 ore, adițional la cele 22.5 de ore de lucru individual pe săptămână (în total 36 de ore).²¹ În același timp la Universitatea din Oxford, studenții la drept au în mediu doar 4-5 ore în clasă pe săptămână, dar împreună cu studiul individual – 45 ore.²² Supraîncărcarea studenților moldoveni este caracteristică și la ciclul de masterat, împiedicându-i foarte mult să dezvolte cunoștințe specializate.²³

Profesorii contribuie și mai mult la supraîncărcarea evidentă a studenților prin multiple evaluări, referate și sarcini pe parcursul semestrului.²⁴ În consecință, este practic imposibil pentru studenți să producă lucrări de calitate, rezultând în standarde joase de evaluare pe toate direcțiile. Această problemă nu este nicidecum specifică doar Republicii Moldova, ci mai degrabă endemică în tot învățământul superior din țările post-sovietice. Din experiența autorului de student și lector, studenții din Armenia, Georgia și Ucraina erau „supraîncărcați neproductiv” cu sarcini nepractice care puțin contribuiau la creșterea lor profesională. Mulți studenți au menționat că plagiatul era răspândit nu din cauza lipsei „integrității academice”, ci a numărului mare de cursuri, cu standarde de calitate foarte joase,²⁵ ceea ce produce probleme similare în profesia juridică, afectând calitatea activității și hotărârilor judecătorești și avocaților din cauza suprasolicității și a lipsei competențelor necesare.

Numărul mare al orelor în clasă și al evaluărilor la universitățile din Republica Moldova nu le lasă timp studenților pentru alte aspecte ale pregătirii juridice,

care, fără îndoială, sunt cele mai importante: studierea textelor academice ale experților din domeniu și analiza hotărârilor judecătorești pentru a se familiariza cu standardele argumentării juridice. Câțiva studenți la drept din țară au menționat că niciodată nu au avut de analizat o hotărâre judecătorească pe parcursul studiilor lor la ciclul de licență.²⁶ Din cauza programului încărcat, ei nu au timp nici pentru activități extra-curiculare din domeniul juridic, cum ar fi activități de simulare a proceselor, conferințe, concursuri de discurs public și redactare a textelor, care le-ar oferi abilitățile necesare în sălile de judecată sau pentru o practică juridică mai largă.

Deși numărul disciplinelor și orelor de predare nu este reglementat prin lege, Cadrul Național al Calificărilor în învățământul superior în domeniul dreptului conține un tabel extins de discipline care trebuie predate pe parcursul unui ciclu educațional.²⁷ Programul de studiu la drept al universităților reflectă acest tabel, ceea ce înseamnă că la elaborarea programului se ține cont de el.²⁸ Deși legislația prevede autonomia universitară, se poate întâmpla ca personalul și conducătorii universitari să se simtă obligați să predea numărul mare de discipline prevăzute în Cadrul Național al Calificărilor de teama că vor fi evaluați slab sau chiar a refuzului acreditării de către Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare.²⁹

BENEFICIILE REFORMEI

Începând cu anul 2014 au fost adoptate câteva documente strategice de reformare a educației juridice. Codul Educației din 2014, Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014–2020 și Cadrul Național al Calificărilor în învățământul superior în domeniul dreptului stabilesc principiul autonomiei universitare, învățării centrate pe elev și educației bazate pe competențe. Totuși, aceste reforme încă nu au dus la schimbări vizibile în modelul de administrare a universităților și de predare.³⁰ După cum s-a menționat mai sus, reglementările financiare și documentele cadru continuă să încurajeze învățarea centrată pe profesor. Deși unele universități au introdus cursuri care dezvoltă anumite competențe și abilități profesionale, cum ar fi redactarea textelor juridice, discursul public și integritatea, introducerea acestor cursuri într-un program de studiu deja supraîncărcat reduce probabilitatea că studenții vor dezvolta aceste valori și abilități profesionale.

O reformă eficientă care va oferi studenților mai mult timp și oportunitatea de a studia mai mult independent sub îndrumarea profesorului va avea mai multe beneficii pentru învățământul superior. În primul rând, reducerea sarcinii didactice pentru personalul universitar ar oferi mai mult timp acestuia pentru implicare în activități de cercetare. În prezent, salariile mici, sarcina didactică

mare și legătura dintre salarii și orele de predare reduce extrem de mult timpul disponibil pentru cercetare. Drept urmare, calitatea cercetării este foarte proastă, deoarece personalul didactic universitar este nevoit să îndeplinească normativele privind numărul de articole publicate și să scrie disertații necesare pentru promovare fără a dispune de resursele necesare.³¹ Inexistența cercetării juridice aplicate poate, de asemenea, contribui la lipsa sinergiei între mediul academic în domeniul juridic și autoritățile Republicii Moldova sau organizațiile internaționale.

Unele universități din țară au încercat să realizeze normele activității de cercetare prin angajarea cercetătorilor cu normă întreagă, ceea ce înseamnă că cadrele universitare devin profesori cu normă întreagă.³² Reformarea programului de studiu astfel încât să le ofere profesorilor mai mult timp pentru cercetare ar putea, așadar, avea un impact pozitiv asupra procesului de predare și în loc să predea tematici generaliste în domeniul dreptului, mai potrivite pentru ciclul liceal, cadrele universitare vor avea posibilitatea să asigure un proces educațional specializat și mai aprofundat în domeniul lor de cercetare. În ceea ce privește dezvoltarea competențelor de bază pentru profesia juridică, posibilitatea de a preda mai aprofundat unele discipline în domeniul profesional pentru care optează studenții este mai atractivă decât oferirea unor cunoștințe superficiale pe o listă lungă de discipline.

În al doilea rând, reforma programului de studiu nu presupune cheltuieli mari. Una dintre cele mai mari bariere în reforma învățământului superior în țările post-sovietice este sub-finanțarea cronică și salariile mici, de regulă cauzate de lipsa voinței politice legată de situația dezastruoasă a finanțelor publice. Reforma programului de studiu va aduce beneficii fără a implica costuri înalte pentru instituție. Tranziția de la modelul cu număr mare de ore în clasă la cel cu mai puține ore în clasă și mai mult timp pentru activitățile de cercetare va reduce povara asupra cadrelor didactice și conducătorilor universitari, iar costurile pentru realizarea acestei reforme vor fi mult mai mici în comparație cu alte reforme necesare în învățământul superior din Republica Moldova, precum reforma sus-menționată a școlii doctorale și dezvoltarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, care este o instituție relativ nouă.³³ Prin reducerea sarcinii didactice asupra universităților fără a reduce salariile sau numărul personalului didactic, conducătorii și cadrele universitare, care deseori percep reformele ca o piatră în jurul gâtului, vor accepta reforma programului de studiu mai ușor și cu mai puțin scepticism și suspiciuni.

În al treilea rând, reducerea orelor în clasă va permite universităților să formeze grupe mai mici de studenți, oferindu-le celor din urmă posibilitatea de a se implica mai mult în discuții și de a interacționa mai mult cu cadrele didactice, ceea ce va facilita semnificativ tranziția la modelul de învățare centrat pe student.

Îmbunătățirea educației juridice va avea mai multe efecte pozitive pentru profesia juridică. Profesioniștii din acest domeniu vor dezvolta abilități practice și competențe mai bune, inclusiv în ceea ce privește hotărârile judecătorești, pregătirea dosarului, redactarea textelor juridice și discursul public, și vor fi mai familiarizați cu standardele moderne ale argumentării juridice, permițându-le să ia decizii corecte și să-și prezinte argumentele în instanță în baza certitudinii juridice și a spiritului legii.

De asemenea, profesioniștii din domeniul juridic vor avea o înțelegere mai bună a integrității profesionale, care îi va face să se abțină de la conduita necorespunzătoare și îi va încuraja să identifice și să raporteze astfel de cazuri. Desigur nu există nici o garanție că îmbunătățirea sistemului educației îi va împiedica să se implice în cazuri de corupție sau să acționeze fără integritate. Totuși, dezvoltarea abilităților și integrității la nivelul universității va permite profesioniștilor din acest domeniu să identifice mai ușor, să facă apel și să conteste cazurile de justiție selectivă și comportamentul lipsit de etică al altor avocați și judecători. Acest lucru va descuraja și va reduce impunitatea avocaților și judecătorilor pentru că prețul pentru comportamentul necorespunzător va fi mai mare.

În final, reforma programului de studiu oferă perspective pentru o mai bună sinergie între educația juridică formală și non-formală. În Republica Moldova există deja câteva proiecte în domeniul dezvoltării capacităților studenților la drept și ale tinerilor profesioniști prin educația non-formală. Unul dintre ele este programul INVENTO „Acțiune pentru Justiție”, care oferă instruire pentru dezvoltarea mai multor competențe soft și abilități profesionale necesare, precum și programe de mentorat și granturi pentru inițiativele studenților.³⁴ ONG-urile din domeniul educației non-formale, de asemenea, pot promova reformele menționate în această analiză și alte practici bune prin instruirea agenților multiplicatori din sistemul de învățământ superior cum să realizeze cursuri profesionale și centrate pe studenți, dar și în alte moduri.³⁵ Adaptarea personalului universitar la modelul centrat pe student nu va avea loc imediat după implementarea reformei legislative și curriculare. Astfel, ONG-urile și educația non-formală pot juca un rol crucial în eliminarea deficiențelor învățământului superior și îmbunătățirea performanței acestuia.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Este evident că universitățile din Republica Moldova trebuie să renunțe la abordarea pozitivistă, centrată pe profesor existentă în educația juridică, care supraîncarcă conducătorii, personalul universitar și studenții.

Sistemul actual produce juriști cu o înțelegere modestă a integrității profesionale, abilități slabe de argumentare juridică și incapacitatea de a aplica legea corect. Drept urmare, sistemul juridic este afectat de corupție, justiție selectivă și hotărâri judecătorești de calitate proastă.

Prioritizarea abordării centrate pe student nu doar va aduce beneficii pentru viitorii juriști și întreg sistemul juridic din Republica Moldova, dar și va stimula schimbarea generațională la facultățile de drept și în mediul academic din domeniul juridic al Republicii Moldova. Învățarea centrată pe student va facilita renunțarea firească la sistemul juridic sovietic alimentat de corupție și dictatura legii și caracterizat prin puțină preocupare pentru drepturile individuale sau simțul dreptății dincolo de litera legii. Studenții vor avea acces la conceptele moderne de argumentare juridică și vor avea posibilitatea să dezvolte competențe și integritatea care sunt esențiale în profesia juridică modernă.

Mai jos urmează câteva recomandări de acțiuni concrete care vor contribui la realizarea acestor schimbări:

Pentru universități

- Revizuirea programului de studiu cu reducerea numărului de ore de predare și asigurarea tranziției la învățarea centrată pe student;
- Reducerea numărului de studenți care frecventează seminarele, lucru care poate fi obținut prin reducerea orelor în clasă per student;
- Plafonarea la un nivel gestionabil a numărului sarcinilor pe care facultatea îl poate stabili pentru studenți per disciplină;
- Reducerea numărului de ore de predare nu trebuie invocată ca pretext pentru a reduce numărul personalului didactic, dar în schimb este necesar

de redus mărimea grupului de studenți și de oferit o gamă mai largă de discipline specializate la alegere. Printre ele trebuie să se regăsească analiza hotărârilor judecătorești, redactarea textelor juridice, discursul public, integritatea profesională, politica judiciară³⁶ și argumentarea juridică.

Pentru autoritățile naționale

- Se recomandă modificarea Cadrului Național al Calificărilor în învățământul superior cu evidențierea beneficiilor învățării centrate pe student cu mai puține ore de predare. În special, este vorba de modificarea tabelelor cu distribuția disciplinelor recomandate astfel încât să includă doar disciplinele esențiale;
- Se recomandă transferul reglementării salarizării universitare de la Ministerul Educației către universități. Salariile cadrelor universitare și bugetele departamentelor nu trebuie să depindă cu precădere de orele de predare, deoarece sistemul actual promovează un număr excesiv de ore de predare. Autoritățile trebuie să ofere stimulente salariale și bugetare cadrelor didactice pentru a încuraja combinația între activitățile de cercetare și predare în locul încurajării universităților să angajeze cercetători specializați. În acest sens, este necesară modificarea cadrului legislativ (Legea nr.158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public și Codul Educației).

Pentru ONG-uri și organizațiile internaționale

- Donatorii internaționali trebuie să-și orienteze asistența către universități pentru a le ajuta să reformeze programele de studiu astfel încât să prioritizeze învățarea și pregătirea centrată pe student și să ajute cadrele didactice să se adapteze la modelul nou;
- ONG-urile din domeniul educației juridice non-formale trebuie să colaboreze cu universitățile care își doresc să reformeze programul de studiu oferindu-le ghidare și expertiza necesară și creând factori multiplicatori în învățământul superior.

Îmi exprim recunoștința pentru **Dr. Mihaela Vidaicu** și **Ana Indoitu** pentru prezentarea unor informații prețioase despre sistemul de educație juridică din Republica Moldova și pentru **Dr. Anna Hrivorostiankina**, care m-a ghidat în înțelegerea educației juridice în țările post-sovietice.

REFERINȚE

- 1 „Purist” în sensul prezentei analize se referă la știința care se concentrează exclusiv pe analiza juridică a textului legilor, codurilor și regulamentelor în locul analizei rolului legilor și al sistemului juridic în contextul unei societăți democratice moderne.
- 2 Holger Hembach, „Elaborarea hotărârilor judecătorești și instruirea privind redactarea textelor juridice în Republica Moldova,” *Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare*, 2020, [https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/elaborarea-hot_rarilor-judectoreti-i-instruirea-privind-redactar.html]
- 3 Anna Lukina, „The Soviet Legal Narrative: How Stalin’s Prosecutor Used Law to Build the Soviet World,” *Athwart*, 20 noiembrie 2020, [<https://www.athwart.org/the-soviet-legal-narrative-andrey-vyshynsky/>]
- 4 Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația 2020,” *Guvernul Republicii Moldova, Hotărârea nr. 944 din 14 noiembrie 2014*, [https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=55069&lang=ro]
- 5 Cadrul Național al Calificărilor în învățământul superior. Domeniul general de studiu: Drept, *Ministerul Educației al Republicii Moldova*, 2010, [https://mecc.gov.md/sites/default/files/cnc_22_31_32_33_34_38_42_44_55_85.pdf]
- 6 Blazhe Todorovski, Erin Nodal și Tijana Isoski, „Overview on Student-Centred Learning in higher education in Europe,” *The European Students Union*, martie 2015, [<https://eha.info/page-student-centred-learning>]
- 7 Serhiy Kyit, „Higher education in Ukraine in the Time of Independence: Between Brownian Motion and Revolutionary Reform,” *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* 7 (2020): 141-159
- 8 Doina Usaci și Lilia Sargu, „Legal framework for quality assurance in the Republic of Moldova higher education,” *SHS Web of Conferences*, Vol. 97, EDP Sciences, 2021
- 9 Regulament cadru cu privire la normarea activității științifico-didactice în învățământul superior, *Ministerul Educației al Republicii Moldova*, aprilie 2016, [https://usm.md/wp-content/uploads/regulament-cadru_ref_normarea_st-didactica.pdf]
- 10 Aceste presiuni financiare reduc timpul de dezvoltare profesională pentru studenți. De exemplu, în timp ce un student la ciclul de licență în drept la Universitatea din Oxford va urma un total de 13 discipline de-a lungul ciclului, dintre care 2 sunt la alegere, un student la ciclul de licență la Universitatea de Stat din Moldova va avea aproximativ 45 discipline, dintre care 7 sunt opționale.
- 11 „Internationalization of Higher Education in the Republic of Moldova: drawing country profile, Proiectul „Sporirea internaționalizării învățământului superior în Moldova, 2018, [http://elevate-project.md/wp-content/uploads/2018/11/Elevate_1.4_Country_profile-main-document-.pdf]
- 12 Lukas Bischof și Alina Tofan, „Moldova: Institutions under stress—the past, the present and the future of Moldova’s Higher education system,” *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries*, 2018, 311-335
- 13 Interviu cu Mihaela Vidaicu, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova State (18.08.2021)
- 14 „Contribuția comună privind justiția selectivă la Raportul privind evaluarea periodică universală a Republicii Moldova,” *Freedom House*, iulie 2021, [<https://freedomhouse.org/ro/article/moldova-contributie-comuna-la-raportul-privind-evaluarea-periodica-universala-republicii>]
- 15 Thomas Barrett, „Moldova’s never ending political crisis,” *Europe & Me*, aprilie 2021, [<https://europeandme.eu/Moldova%E2%80%99s+Never-ending+Political+Crisis/>]
- 16 Prin „motivare” se înțelege argumentarea hotărârii judecătorești.
- 17 „National Forum: Justice for All — Agenda 2030,” *INVENTO*, February 2020, [<https://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/PNUD%20Forumul%20national%20EN%20-.pdf>]
- 18 „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova,” *Comisia Internațională a Juriștilor*, 2019, [https://crjm.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-ICJ-Raport-Independenta-Justitiei-RM_RO.pdf]
- 19 „Încălări pe articole și state”, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2020, [https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf]
- 20 „Plan de învățământ – Licența în drept”, *Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept*, 2020, [<http://drept.usm.md/public/files/Plan-de-invatamant-2020-anul-113337.pdf>]
- 21 „Einführungsbereich und Zwischenprüfung,” *Fachbereich Rechtswissenschaft, Freie Universität Berlin* [https://www.jura.fu-berlin.de/studium/respo_Studiengang_Rechtswissenschaft_2017/respo5_einfuehrungsbereich_zwischenpruefung/index.html]
- 22 „Law (Jurisprudence)”, *Universitatea din Oxford* [<https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/courses-listing/law-jurisprudence>]
- 23 De exemplu, studenții la programul de un an în drept civil de la Universitatea de Stat din Moldova au 5 discipline, în mediu 20 de ore de curs pe săptămână, fiecare disciplină finalizând cu un examen, pe lângă teza de masterat. A se vedea: „Plan de învățământ – Programul de Master în drept civil,” *Universitatea de stat din Moldova, Facultatea Drept*, 2020, [<http://drept.usm.md/public/files/Drept-Civil-90-credite52da2.pdf>]
- 24 Interviu cu Mihaela Vidaicu, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (18.08.2021)
- 25 Interviu cu trei studenți din Republica Moldova, cinci din Ucraina și trei din Armenia de la diferite facultăți și universități realizate în perioada anilor 2019 – 2021
- 26 Interviu cu trei studenți moldoveni la drept realizate în august 2021
- 27 Cadrul Național al Calificărilor în învățământul superior. Domeniul de studiu: Drept, *Ministerul Educației al Republicii Moldova*, 2010, [https://mecc.gov.md/sites/default/files/cnc_22_31_32_33_34_38_42_44_55_85.pdf]
- 28 Plan de învățământ – Programul de Master în drept civil, *Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept*, 2020, [<http://drept.usm.md/public/files/Drept-Civil-90-credite52da2.pdf>]

- 29 Codul Educației al Republicii Moldova nr.152 din 17.07.2014, *Parlamentul Republicii Moldova*, [<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355156>]
- 30 Doina Usaci și Lilia Sargu, "Legal framework for quality assurance in the Republic of Moldova higher education," *SHS Web of Conferences*, Vol. 97, EDP Sciences, 2021
- 31 I. Samohin, I. Kogut, M. Kudelia și T. Jeriobkina, "Audit of the NAESU: conditions for public funding," *Analytical Centre CEDOS*, 12 septembrie 2018, [<https://cedos.org.ua/en/researches/zvit-napnu/>]
- 32 Interviu cu Mihaela Vidaicu, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (18.08.2021)
- 33 Doina Usaci și Lilia Sargu. "Legal framework for quality assurance in the Republic of Moldova higher education," *SHS Web of Conferences*, Vol. 97, EDP Sciences, 2021
- 34 "Acțiune pentru Justiție," *INVENTO* [<http://invento.md/index.php?id=11>]
- 35 Interviu cu Ana Indoitu, Director, INVENTO Moldova (22.09.2021)
- 36 Acest curs interdisciplinar, care este esențial pentru profesioniștii din domeniul juridic din țările post-sovietice, ar aborda influența aranjamentelor politice informale asupra sistemelor judiciare.

DESPRE AUTOR

Thomas Barrett este doctorand la Școala internațională de cercetare Max Planck în domeniul constituției sociale și politice a economiei (IMPRS-SPCE) din Köln, Germania, activitatea lui de cercetare concentrându-se pe relația dintre economia politică și comportamentul judiciar în Armenia, Georgia, Moldova și Ucraina. Este, de asemenea, cercetător la Centrul pentru Studii Interdisciplinare al Universității de Stat Brusov din Yerevan, Armenia. A obținut diploma de master în studii est-europene la Universitatea Liberă din Berlin și diploma de licență în istorie la Universitatea din Oxford, iar prin programul Erasmus+ a studiat și la Academia Kiev-Mohyla din Ucraina și la Universitatea de Stat din Tbilisi, Georgia.

Seria de note analitice Justice First este un cadou al Guvernului Statelor Unite ale Americii, finanțată de Biroul Internațional de Asistență în Combaterea Traficului de Droguri și Aplicare a Legii al Departamentului de Stat al SUA în cadrul proiectului „Mobilizarea societății civile întru susținerea integrității în justiție în Republica Moldova” și implementată de către Freedom House. Opiniile, constatările și concluziile din această publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat pe cele ale Guvernului SUA sau Freedom House.

Freedom House este o organizație nonprofit, nepartizantă, care susține schimbările democratice, monitorizează libertatea și promovează democrația și drepturile omului.

1850 M Street NW,
11th Floor
Washington,
DC 20036

www.freedomhouse.org
[@FreedomHouse](https://www.facebook.com/FreedomHouseDC)
202.296.5101
info@freedomhouse.org